

haberi potest tamquam opinionis inchoatio quædam ac primus gradus.

d) *Ignorantia* denique seu nescientia illum mentis statum præ se fert, in quo *intellectus omni privatur cognitione circa objectum*. Quod si hæc privatio cognitionis referetur ad cognitionem necessariam pro iudicio efformando, ignorantia dicitur *positiva*, nec differt a dubio positivo. Si vero excludat etiam quamcumque perceptionem et ideam objecti, tunc dicitur ignorantia *negativa*, cui vere congruit exposita definitio, quæque melius exprimitur nomine *nescientiæ*.

ARTICULUS SECUNDUS

*De veritate.*THESIS I.^a

Veritas prius ac perfectius congruit intellectui quam rebus.

Prob. Veritas vel est metaphysica, vel logica, vel moralis: atqui harum quælibet prius ac perfectius in intellectu quam in rebus reperitur: ergo...

Prob. min. per singulas partes. Et primo, veritas metaphysica eatenus rebus congruit, quatenus proprias sibi naturas vel essentias adsequuntur; proprias vero naturas adsequuntur per conformitatem, dependentiam et imitationem intellectus divini; ergo veritas huiusmodi per prius ac proinde perfectius in intellectu aliquo, nempe, divino, quam in rebus ipsis reperitur, juxta veterum effatum: *propter quod unumquodque tale, et illud magis.*

Quoad veritatem logicam nulla adesse potest difficultas: quandoquidem hæc non solum prius ac perfectius, sed *unice* in intellectu existit; namque, ut postea ostendemus, veritas huiusmodi non nisi in actu, quo intellectus iudicat, locum habet. Nec te moveat, quod præfata veritas a rebus cognitis pendet: pendet quidem ab ipsis tamquam a conditione, men-

sura et objecto; at in ratione veritatis logicæ formaliter et essentialiter constituitur per cognitionem, qua intellectus de rebus iudicat, quæ sane cognitio, non rebus, sed intellectui propria existit. Adde his, veritatem logicam seu cognitionis perfici et compleri intra ipsum intellectum, qui, dum aliquid intelligit, res ad se quodammodo trahit, eas intelligibiliter præsentibus sibi reddens: ex quo consequitur, quod prima et perfecta ratio veritatis logicæ in intellectu, in quo complementum accipit, reperitur. Namque, ut scite habet D. Thomas¹, «cum verum dicatur de pluribus per prius et posterius, oportet, quod de illo prius dicatur, in quo invenitur perfecta ratio veritatis. Complementum autem cujuslibet motus est in suo termino per operationem animalis: motus autem cognitivæ virtutis (facultatis seu potentæ) terminatur ad animam; oportet enim, ut cognitum (objectum) sit in cognoscente per modum cognoscentis».

Tandem, quod veritas moralis ab intellectu etiam præcipue pendeat, ipsumque proinde prius ac perfectius respiciat, ex eo constat, quod, etiamsi exteriora signa seu verba in seipsis falsa sint nec rebus consonent, vera tamen sunt veritate morali, dummodo intellectui dicentis consentanea existant.

THESIS 2.^a

Veritas logica vel cognitionis in iudicio solum perfecte ac proprie reperitur; at, si imperfecte et improprie accipiatur, simplici perceptioni etiam congruit.

Prob. prima pars:

1.º Veritas logica, ex dictis, est adæquatio intellectus, quatenus cognoscentis, cum re cognita: ergo in ea solum operatione proprie reperitur, quæ huiusmodi adæquationem continet ex exprimit. Atqui intellectus, qua cognoscens, tunc solum proprie ac perfecte continet et exprimit sui ipsius adæ-

¹ QQ. de Disp. Verit., q. 1.^a, art. 2.º

quationem et conformitatem cum re, quando iudicium erga ipsam efformat; siquidem tunc intellectus rei adæquatur vel non adæquatur, dum ipsi applicat per affirmationem vel removet per negationem attributum aliquod, quod proculdubio iudicium perficitur. Atque hinc ostenditur thesis

2.º Ex communi hominum sensu et loquendi ratione. Etenim, quantumvis rem quamlibet, ex. gr., *solem, centaurum, hominem, divitias*, mente concipiam ac etiam verbis exprimam, nec veræ nec falsæ res huiusmodi, nec verba, quibus exprimentur, dici queunt, dum ab omni abstineo iudicio; contra vero cognitio et verba, quibus exprimitur, vera continuo vel falsa evadunt, ex quo iudicium efformo aut profero circa rerum huiusmodi existentiam vel alia attributa. Ergo veritas logica, non quamlibet intellectus operationem, sed iudicatricem tantum proprie comitatur.

3.º Veritas logica, quippe quæ posita est in conformitate seu similitudine intellectus, qua cognoscentis, cum re cognita, est affectio quædam cognitionis et simul perfectio propria intellectus, qua talis: veritas namque intellectum tantum respicit et intellectu possidetur: ergo debet afficere illam operationem intellectus, quæ huic quasi propria existit, et per quam ab aliis cognoscendi viribus seu facultatibus secernitur ac discriminatur. Hæc autem operatio est iudicium, quo intellectus plene ac perfecte discriminatur et secernitur a sensibus; quandoquidem per simplicem apprehensionem seu perceptionem potius cum his, quoad modum agendi, congruit et adsimilatur.

Altera pars thesis patet:

1.º Quia si, ut supra est dictum, logica veritas in mentis conformitate ad objectum est sita, quemadmodum et falsitas in ejusdem ad objectum difformitate, colligitur, eam locum habere, ubicumque præfata conformitas mentis cum objecto reperitur. Ast vero simplex mentis apprehensio vel perceptio adæquationem quamdam ad objectum involvit, tum quatenus perceptio fit per quamdam repræsentationem seu similitudinem objecti, tum etiam quatenus circa determinatum et

peculiare objectum versatur et ad ipsum terminatur: omnis enim, qui cogitat, *aliquid* cogitat et percipit. Ergo virtualiter et in actu exercito reperiri potest conformitas inter intellectum et rem ex parte simplicis perceptionis.

2.º Præterea: Simplex mentis perceptio ex sua ipsa natura tendit et ordinatur ad iudicium, in quo proprie et plene veritas logica reperitur: ergo, eam participare, opus est, aliquid de ratione veritatis logicæ, quæ, ut diximus, in iudicio plene ac perfecte reperitur; quandoquidem, sicut simplex perceptio via quædam est et inchoatio iudicii, ita eidem imperfecte et inchoative congruit veritas logica, quæ in iudicio plene et cumulate repetitur.

THESIS 3.^a

Veritas imperfecta, quæ simplici perceptioni congruit, hanc semper per se comitatur, at per accidens simplex perceptio falsitati potest subesse.

Prob. 1.^a pars. Veritas, quæ in simplici perceptione, qua tali, reperitur, nihil est aliud quam repræsentatio intelligibilis objecti intra mentem absque ulla affirmatione vel negatione, non tantum circa ejusdem notas et attributa, sed nec circa ipsam ejus existentiam. Unde, cum id in omni perceptione reperiatur, aliter enim desineret esse perceptio et cogitatio, is namque, qui percipit et cogitat, aliquid percipit et de aliquo cogitat, consequitur, modum illum veritatis, cujus simplex perceptio est capax, eandem semper ac necessario comitari. Et hoc est, quod D. Thomas sibi vult, dum ait, quod «intellectus apprehendens *quod quid est* (naturam rei, vel rem quamlibet) absque compositione et divisione (affirmatione et negatione), semper est verus»⁴.

Sed vero, si simplex perceptio spectetur ex ea parte, qua tendit et refertur ad iudicium, cujus est fundamentum et inchoatio, falsa *per accidens*, id est, veluti virtualiter et dis-

⁴ 1.º *Periherm.*, lect. 3.^a

positive dici poterit; quatenus, nempe, ex defectuosa perceptione natum est, sequi iudicium falsum circa rem non recte perceptam. Sic, dum concipio *centaurum*, hæc perceptio falsa per *accidens* dici potest, quatenus viam menti sternit ad iudicandum, ipsum aliquid reale esse; et generatim perceptio quævis, vel obscura, vel confusa, vel incompleta, sive ex quocumque alio capite defectuosa, falsitati accidentaliter subest, quatenus ad falsum iudicium magis aut minus disponit.

Corollaria:

Primum: *Ergo omne verum dicitur per ordinem ad intellectum*. Namque, ut vidimus, verum transcendens seu metaphysicum necessario intellectum divinum respicit; veritas logica et moralis ad intellectum humanum necessarium similiter ordinem involvunt. Merito ergo D. Thomas¹: « De quocumque dicatur verum, oportet, quod hoc sit per respectum ad intellectum ».

Secundum: *Ergo omnis veritas, quæ subest certitudini metaphysicæ, est æterna, necessaria ac immutabilis*. Huiusmodi enim veritas, ex dictis, rerum essentias, quæ non secus ac ideæ archetypæ, quarum sunt participationes et imitationes, omnino immutabiles existunt, continet et exprimit; atque ad principium contradictionis, quod proculdubio æternum, necessarium et immutabile est, ultimo resolvuntur. Reliquæ vero veritates, non absolute, sed hypothetice tantum immutabiles dici queunt; nimirum, si leges physicæ vel morales, aut etiam existentia rei (si de singulari et contingenti propositione agatur), non deficiant in casu, quem propositio exprimit. Attamen id totum accipe de veritate *objectiva*, seu quatenus objecta respicit: enimvero, si *subjective* spectetur, prout affectio quædam est potentiæ intelligentis, omnis veritas quoad hominem deficere potest, absolute loquendo, ad defectum ipsius intellectus humani, quatenus hic est ejusdem subjectum et recipiens. Atque hoc corollarium maximopere notandum ab eo, qui velit vitare confusio-

¹ Idem, id.

nem, quæ latere potest in communi illo quasi effato: *veritas est necessaria et immutabilis*.

Tertium: *Ergo gradus omnes ac genera veritatis participationes sunt unius et ejusdem primæ veritatis*. Nam veritas seu veracitas moralis, saltem perfecta, ab intellectu nostro: hujus veritas ex rerum veritate: ac tandem rei veritatis ratio et mensura ex mente divina desumitur: cunctæ igitur veritates in una prima Dei veritate fundantur et continentur.

Quartum: *Ergo una propositio nequit dici verior quam alia, proprie loquendo*. Cum enim veritas cognitionis sive logica, quæ propositionem afficit, posita sit in conformitate mentis cum re cognita, magis et minus sive gradus ullos suscipere nequit; quoniam inter esse et non esse rei conforme, utpote contradictorie opposita, nulla datur latitudo. Nihilominus, quia veritas cognitionis a veritate rerum mensuratur, res vero hujusmodi, non æqua ratione, sed magis aut minus rationem entis participant, prout majorem vel minorem sortiuntur perfectionem essendi, ideo *improprie* et veluti fundamentaliter et objective hæc propositio magis vera quam alia dici poterit.

SCHOLIUM

Quia sensus, in propriis objectis percipiendis, procedunt consimili ratione cum simplici mentis apprehensione, conjicere pronum est, ipsos simili quoque modo veri denominationem accipere. Unde, sicut mens in prima operatione rebus adæquatur mediis conceptibus seu repræsentationibus intelligibilibus, propter quam adæquationem *vera* imperfecte denominatur; ita quoque sensus, quatenus feruntur in objectum determinatum ejusque repræsentationem continent, rei perceptæ quadamtenus adsimulantur et adæquantur, ac proinde imperfectam saltem veritatis rationem adsequuntur. Nec ad rem istam quidpiam interest, quod sensibilis perceptio fiat per veras similitudines vel species, sive per ipsum actum

immediate, sive quacumque alia ratione; quovis siquidem modo sensatio exponatur, constans semper habetur, eam repræsentationem quamdam determinati objecti involvere, quod ad rem sufficit. Ast vero, quamvis sensus falsi nequeant dici *per se*, cum objecta percipiant prout exigunt conditiones, quibus subjiciuntur, nempe, distantiae, mediorum, organi recte dispositi, etc.; attamen *per accidens* falsitati sunt obnoxii, quatenus objectum ita percipiunt ac menti offerunt, ut, nisi diligentem curam adhibeat intellectus pro deceptione, vel potius deceptionis occasione vitanda, in falsum prolaturus iudicium. Qua sub ratione sensus, non secus ac simplex mentis perceptio, virtualiter et occasionaliter falsitati subesse possunt, præsertim dum de sensibilibus communibus et per accidens agitur. Pro quorum omnium pleniori intelligentia animadvertere oportet, sensum, utpote medium positum inter res externas et intellectum, considerari posse: 1.º prout respicit res, quæ ab eo percipi possunt: 2.º prout respicit intellectum, cui ministrat tum proprias affectiones, tum objecta externa percepta. Si ergo spectatur sub priori respectu, sensus, qua talis, semper est verus, quia semper includit et involvit repræsentationem aliquam rei, sive realis, sive apparentis. Si vero spectetur sub posteriori respectu, distinctione adhuc est opus: est enim semper verus, quatenus intellectui refert et nuntiat propriam affectionem, vel (si malueris) sensationem, prout subjectiva est; nam hæc subjicitur legibus necessariis, ac talis semper existit, qualem exigunt objecti distantia, medium, organi dispositio, cætera; falsus autem esse potest ex parte alterius muneris, id est, prout intellectui ministrat et nuntiat objecta externa a sensu ipso percepta; ex hac quippe parte contingere potest, quod occasionem falsi iudicii intellectui præbeat. Apposite ad rem D. Thomæ 1: «Si autem (sensus) comparetur ad intellectum, secundum quod est repræsentativus alterius rei, cum quandoque repræsentet ei aliter rem quam sit, secundum hoc sensus

¹ QQ. Disp. De Verit., q. 16.^a, art. 11.º

falsus dicitur, in quantum natus est facere falsam existimationem in intellectu, quamvis non necessario faciat:... sic ergo sensus intellectui comparatus semper facit veram existimationem in intellectu de dispositione propria, sed non de dispositione rerum... Sed secundum hoc, quod sensibile apprehendit, non est ibi veritas et falsitas proprie; sed solum secundum ordinem ad iudicium... prout, scilicet, ex apprehensione tali natum est, sequi tale vel tale iudicium».

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Adversus primam thesim objicies 1.º Verum convertitur cum ente; atqui ratio entis non prius aut perfectius intellectui quam rebus ipsis congruit; ergo...

Resp. Dist. maj. Verum *metaphysicum* convertitur cum ente, conc.; verum *logicum*, subdist: convertitur *per prædicationem*, neg.; *per convenientiam*, conc. Equidem verum metaphysicum vel transcendentale merito cum ente dicitur converti, quia nihil reale ipsi addit. At, si de veritate logica seu formali nostri intellectus sermo sit, hæc cum ente, circa quod cognitio versatur, non convertitur per prædicationem: non enim dicere possum, quod meæ cognitionis veritas, dum efformo, ex. gr., hoc iudicium: *sol extensione magna donatur*, idem sit a parte rei cum sole ipso, ad quem iudicium et ejus veritas referuntur. Bene tamen dici potest, quod veritas hujusmodi cum ente sive cum objecto ipso reali convertitur per convenientiam, quia præfatum iudicium eatenus verum existit et dicitur, quatenus congruit et adæquatur cum re, quæ ipsi extra animam respondet. Quæ solutio est etiam in terminis D. Thomæ, qui ¹ sic habet: «Verum dicitur per prius de intellectu et per posterius de re sibi adæquata, et utroque modo convertitur cum ente, sed diversimode: quia, secundum quod dicitur de rebus, convertitur cum ente per prædicationem, omne enim ens est adæquatum intellectui divino et

¹ QQ. Disp. De Verit., q. 1.^a, art. 2.º ad 1.^m